

SZILÁGYI-VARGA ZSUZSA: A BIHARI FELSŐ-HEGYKÖZ HELYNEVEI

Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen University Press, 2023. 200 oldal. A Magyar Névarchívum Kiadványai 58.

A helynevek iránti érdeklődés a 19. század óta folyamatos. A helynévgyűjtő mozgalmak eredménye számtalan helynévgyűjtemény, illetve más, a helynevek elemzésével foglalkozó vagy épp az ezekre támaszkodó írás. Azonban még mindig szép számmal akadnak olyan régiók, ahol ilyen jellegű munkákra egyáltalán nem vagy csak alig került sor. A határon túli területeken – ahol az éppen aktuális politikai helyzet sokszor nem tette lehetővé az ilyen jellegű kutatásokat – a mai napig találunk a helynévgyűjtés szempontjából szinte teljesen érintetlen területeket. Az elmúlt években bekövetkezett politikai-társadalmi változások nemcsak időszerűvé, de egyre sürgetőbbé is tették a helynévgyűjtést fókuszba állító kutatásokat az országhatár mindkét oldalán. Szilágyi-Varga Zsuzsa nem kisebb feladatot tűz ki maga elé, mint a bihari Felső-Hegyköz kistérség teljes körű helynévkincsének az összegyűjtését és közzétételét. Ezzel nem egyszerűen hiánypótló tudományos kutatást végez, de egy, a kulturális örökség szempontjából elengedhetetlen feladatot is ellát, hiszen több esetben is olyan adatokat tár fel, amelyek már eltűnni látszanak a köztudatból. Szilágyi-Varga Zsuzsa *A bihari Felső-Hegyköz* című kötetét egyszerre olvashatjuk tudományos munkaként, illetve egy közösség szellemi örökségét megőrző és továbbadó írásként is. A kötet kettős céljáról ezt írja a szerző: „A könyv – reményeim szerint – nemcsak a névtani és más tudományterületeken elvégezhető

vizsgálatok számára, hanem a helyi közösségek szempontjából is hasznosnak bizonyulhat, hiszen az itt leírtak elsősorban róluk és nekik szólnak, a felső-hegyközi helynevek az ő szellemi örökségük részét képezik elsősorban.”

Hogy elérte-e célját, arról mi magunk is megbizonyosodhatunk. A könyv két nagyobb részre tagolódik. Az első részben a vizsgált térség általános jellemzéséről olvashatunk. A kutatás színterét a romániai Bihar megye egyik kistérsége, a Hegyköz jelentette. Ezt a térséget általában két részre osztják: Alsó- és Felső-Hegyköze. A szerző ebben a kötetben a Felső-Hegyközzel foglalkozik behatóan. Bemutatja a tájegységet földrajzi, demográfiai, de történelmi és társadalmi szempontból; Hegyközcstatárról és Hegyközpályiról részletes leírást olvashatunk. A kötet második része a tulajdonképpeni helynévtár, amelynek az elején a szerző egy rövid bevezető részben bemutatja a névtár kialakításának elveit, illetve a szócikkek felépítésekor követett szerkezetet. Mindez lehetővé teszi, hogy az is egyszerűen és gond nélkül olvassa a kötetet, akit a helynevek nem tudományos szempontból, hanem sokkal inkább kíváncsiságból érdekelnek. A rövid bevezető rész után a helynévkincset településenként közli. A névtárban Hegyközcstatár, Hegyköztóttelek, Siter, Sitervölgy, Hegyközpályi, Hegyközsáldobágy és nem utolsósorban Hegyközújlak helynevei találhatók. Minden település esetében a névközlést

bel- és külterületi térképek egészítik ki, amelyek által az olvasó maga is tanulmányozhatja a vizsgált területet.

A közreadott névtár számos névtani, de akár más tudományterületeken elvégezhető vizsgálat számára jelenthet alapot, kiindulópontot. Emellett nagyszerű mintaként is szolgálhat azok számára, akik hasonló helynévgyűjtő munkát készülnék végezni. A részletes módszertani leírás, a helynévtár szerkesztésekor követett elv aprólékos bemutatása a kezdő kutatók számára komoly segítséget jelenthet. A témában már jártasak és a szakterület biztos ismerői is találhatnak olyan részeket a könyvben, amelyek saját további munkájukhoz szolgálhatnak segítségül. Sitervölgy helynévtára például nagyszerűen tükrözi, hogyan tudnak beépülni egy több száz éve román többségű település helynévkorpuszába olyan helynevek, amelyek magyar eredetre vezethetők vissza.

A felső-hegyközi helynévanyag jelentős része a valamikori vagy a jelenkori természeti környezetről árulkodik. Ez a korpusz – dombos terület lévén – például rengeteg domb, hegy, tető utótagú helynevet tartalmaz: pl. Köves-domb, Kulcsár-domb, Macska-domb, Pipó-domb, Rókás-domb, Vajó-domb, Varga-domb, Veres-domb, Tatár-domb; Al-hegy, Burgel-hegy, Cigány-hegy, Domoszló-hegy, Hajnal-hegy, Hőreb-hegy, Nagy-hegy, Őr-hegy, Új-hegy; Bagaria-tető, Bárdos-tető, Csató-tető, Csordahálás-tető, Kócs tava tető, Lác-tető, Nyáras-tető, Taba-tető, Tábor-tető stb. A helynevek egy része elfeledett vagy ma már kevésbé ismert szavakat őriz. Ilyen például: Böcör < böcör 'szakadékos, vízmosásos terület', Futrázs < futrázs 1. 'összekötött széna vagy szalmacsomó', 2. 'szétszóró-

dott és összegereblyézett gabona', 3. 'takarmányszállító cseléd', Láz < láz 'irtás', Mocsolya 1. 'kenderáztató, vizenyős terület', 2. 'gyenge szénát adó rét', 'pocsolya', Páskom < páskom 1. 'legelő', 2. 'a település határában, a faluhoz közel fekvő földterület', Süsmő < süsmő 'gyomnövényekkel benőtt, bozotos hely' stb.

Arra is van példa, hogy a névanyag nyelv- és identitásváltást jelez. Hegyköztöttelek eredetileg magyarnémet–szlovák vegyes település volt, amely a 20. századra elmagyarosodott. A hegyköztötteleki helynevek viszont árulkodóak: a Dinyiszka, Paszinka, Zavanyica mikrotoponimák a valamikori etnikai és nyelvi helyzetre utalnak. Emellett azok a helynevek is érdekesek, amelyekhez a helyi közösség tagjai valamilyen szokást, szólást, anekdotát vagy mondát kapcsolnak: Bódi-kút, Énekes, Ezeréves fa, Hajnal-hegy, Kónya, Pipó-domb, Rikkancs, Törökhalál, Veres-patak stb. Egyébként a települések neveinek szócikkeiben is bőségesen találunk ilyen történeteket, amelyek természetesen rendre azt taglalják, hogy a szóbeszéd szerint miért kapta a szóban forgó település a nevét.

A kötet közreadásával a szerző a Magyar Nemzeti Helynévtár Programhoz is csatlakozni kíván. A program a magyar nyelvterület élőnyelvi és történeti helynévkincsének teljes körű összegyűjtését és közzétételét tűzte ki céljaul. A kötet jelentősége így ebből a szempontból is vitathatatlan.

Szilágyi-Varga Zsuzsa könyvének fontossága azonban nem csupán a tudomány oldaláról nézve kétségtelen. A kötet a helyi közösségek szempontjából is kulcsfontosságú, hiszen az itt leírtak mindenekelőtt az ő szelle-

mi örökségük részei. Az összegyűjtött helynévkincs főként az ő múltjukat és jelenüket tükrözi. A kötet hozzásegítheti a közösség tagjait a hagyományaik megismeréséhez, illetve a helyi identitástudatuk megerősítéséhez. Mindezekon túl azok számára is érdekes olvasmányként szolgálhat, akik anélkül, hogy a helyi közösség tagjai lennének, vagy tudományos munkát folytatnának, egyszerűen csak kíváncsiak kulturális örökségünk ezen izgalmas és figyelemre méltó részére. Mindezek fényében elmondható, hogy Szilágyi-Varga Zsuzsa jelen kötetének jelentősége sokrétű és szerteágazó.

Nemcsak a tudományos munkával foglalkozó kutató, de a hétköznapi ember is haszonnal forgathatja, olvashatja. A kötet a különböző tudományterületeken elvégezhető vizsgálatokon túl a kulturális örökségünk megőrzésének is meghatározó része, eszköze, nem utolsósorban pedig a helyi közösség identitástudatának megerősítését szolgáló írás.

Szölösi Erzsébet-Vivien

egyetemi hallgató

Partiumi Keresztény Egyetem

(Nagyvárad)

E-mail: szolosi-erzsebet@partium.ro